

ressò mont-rogenç

EL SEGLE XIX, UN TEMPS CONVULS

21: INICI DEL FI DE LA PRIMERA REPÚBLICA. AVANÇA LA TERCERA GUERRA CARLINA (1873-1874)

Martí Rom
www.martirom.cat

04-06-2021

Al maig de 1873, la guerra es va generalitzar a tot Espanya. Ara al front nord, País Basc i Navarra, hi havia un exèrcit carlí comandat per Antonio Dorregaray que s'enfrontava a les tropes governamentals, ara republicanes, aconseguint vèries importants victòries. A Cuba encara es lluitava.

Valle-Inclán, en una narració breu¹ descriu en uns paràgrafs els dos bàndols enfrontats en aquesta guerra: *“El conde Soulinake era un emigrado polaco... había venido a la guerra de los liberales españoles porque de lejos le pareciera bella como el amanecer. Ahora, al verla de cerca, sentía una tristeza desengañada...”*. Dels carlins: *“También había voluntarios que se repartían por los atrios de las iglesias, esperando las horas de las vísperas. Eran veteranos de la otra guerra... de rancia casa, cristiana y labradora, que bendice el pan en la mesa y reza a las ánimas cuando tocan...”*.

El 2 de maig de 1873, el coronel Francesc Vallès es nomenat cap militar carlí de Tarragona. *“La partida carlista que manda Vallés² fue la que recorrió anteayer (5 de maig) la comarca del distrito judicial de Reus. Dividida en distintos grupos, logró evadir toda persecución y llevar a cabo sus exacciones. Como saben nuestros lectores, se incendió la estación de la Selva, acto ejecutado por el grupo mandado por Vallés. El cabecilla Cercós³ entró en Montbrió y pidió 1.200 duros de contribución; pero tuvieron que contentarse con 330; sin embargo, esto fue causa de que los carlistas se llevasen una yegua de mucho valor que el propietario rescató mediante el pago de 800 pesetas. Se cobró también por la espresada partida la consiguiente contribución en las Borjas, Maspujols y Aleixar, quemando en este último punto el registro civil...”*⁴. La partida de Francesc Vallès, a finals de mes de maig, passa al Maestrat i se'n fa càrrec del comandament carlí de Tarragona, el coronel Joan Baró.

A la ciutat de Tarragona: *“Unos treinta o cuarenta sujetos tuvieron la noche del domingo último (11 de maig) el gusto de disgustar a los vecinos de algunas calles de la parte alta de la ciudad, las cuales recorrieron cantando la Marsellesa y otras canciones dirigidas a instituciones y a personas determinadas al son de un bombo...”*⁵.

---

¹ “La Corte de Estella” (1910). Del llibre “Tres cuentos carlistas” (Gobierno de Navarra, 2010).

² Francesc Vallès.

³ Isidre Pàmies, dit “Cercós”.

⁴ “Diario de Tarragona” del 7 de maig de 1873.

⁵ “Diario de Tarragona” del 13 de maig de 1873.

Continuen les ràtzies carlines. Ara a la Morera de Montsant (Priorat): *“Se han apoderado de treinta fusiles de aquellos voluntarios, han quemado los libros del registro civil y se han llevado prisioneros al alcalde, al juez municipal y a uno de los primeros contribuyentes exigiendo mil duros por su rescate. En virtud del pacto acordado entre varios pueblos del Priorato de ayudarse mutuamente, acudían al espresado pueblo voluntarios de Porrera, Cornudella y Poboleda, pero han tenido que emprender la retirada por cuanto el número de los enemigos era de seiscientos y por consiguiente muy superior al que aquellos habían podido reunir. En la Morera solo entraron trescientos mandados por Cucala⁶ y Cercós. Los restantes habían quedado en acecho para poder coger en la trampa a los que acudiesen en auxilio...”*⁷. A continuació, aniran a Vilaplana (Baix Camp): *“Entró a la una de la tarde del jueves (15 de maig) en el pueblo, sin que se apercibiera el vecindario, por lo que pudo dirigirse al café en donde se reúnen los liberales y sorprender en el mismo a varios voluntarios entre ellos el alcalde. La confusión, como es natural, fue terrible; sin embargo, pudieron escaparse algunos por la parte trasera de la casa... quedó gravemente herido el cafetero y muerto después por diez o doce de aquellos cuando ya algunos vecinos le habían prodigado los primeros ausilios. Los que salieron ilesos, junto con otros que se hallaban en sus casas, formando un total de 12 hombres, se refugiaron en el fuerte y campanario, sosteniendo una defensa digna por espacio de cuatro horas... Durante la lucha, 25 voluntarios de Alforja mandados por el oficial D. Antonio Alagué penetraron en el pueblo atacando a los carlistas... (els carlins) salieron precipitadamente del pueblo llevándose cuatro heridos que tuvieron y a los cinco prisioneros que hicieron en el café. Los sitiados junto con sus libertadores iban a salir del pueblo en persecución de los fugitivos carlistas y rescatar a los prisioneros, pero desistieron al considerar su inferioridad numérica... Cuatro de estos fueron fusilados dejando en libertad al otro por ser un joven de pocos años... Algunos carlistas al entrar en el pueblo fueron en busca del presidente del club republicano, pudiendo este librarse de una muerte segura... gracias a que aquellos llamaron a la casa del lado dando tiempo con esto a que pudieran escaparse y reunirse en el fuerte con sus compañeros. Tal ha sido el pánico que ha causado el referido hecho a los vecinos de Vilaplana, que en su mayoría han abandonado el pueblo refugiándose en Reus, Tarragona...”*⁸.

El “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 17 de maig de 1873⁹, publica una informació sobre un expedient sol·licitat per Bartomeu Romeu Casañes¹⁰, sobre la mina d'aigua de Mont-roig “denominada San Bartolomé, sita en la partida de Francina, término de Cambrils¹¹ y tierras de D. Domingo Dalmau... Toma por punto de partida... la línea recta señalada con tinta carmín en el plano levantado sobre el terreno...”.

---

⁶ Pasqual Cucala.

⁷ “Diario de Tarragona” del 13 de maig de 1873.

⁸ “Diario de Tarragona” del 18 de maig de 1873.

⁹ La informació dels “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” procedeixen de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona. A partir de 1870 es poden trobar a Internet.

¹⁰ Bartomeu Romeu Casañes era el propietari del Mas d'en Romeu. Del carrer Major núm. 2 (cens electoral de 1894). Seria jutge de Mont-roig de 1869 a 1874. El seu fill, Gaietà Romeu Benaprés, seria alcalde de Mont-roig del 1886 a 1891. Bartomeu Romeu Casañes era amic de Ferran Ferratges Ballester, el pare d'Antonio Ferratges Mesa, el que seria el primer Marquès de Mont-roig. El primer era el propietari del Mas d'en Romeu, el segon del Mas d'en Ferratges (l'actual Mas Miró). Ambdós eren “americanos” que havien anat a fer fortuna a Santiago de Cuba.

¹¹ Desconec aquest nom de partida. Aquesta mina surt citada al llibre “Camins soterrats d'aigua. Les mines d'aigua al terme de Mont-roig” del Grup de Recerca del Centre d'Estudis Mont-rogenes (Onada Edicions, 2014), pàg. 157. S'hi diu que el sector de captació anava en direcció als Tegells (Cambrils) i que està a Les Pobles, al camí del Mas de Ballester.

En les eleccions de maig de 1873, els republicans van obtenir 344 escons, els radicals 20, els conservadors 7, els “alfonsins” 3... A Catalunya, els republicans federals en van tenir 33 i els “alfonsins” 1¹². El panorama polític a Espanya havia canviat radicalment amb la proclamació de la Primera República (11 de febrer de 1873) En aquestes eleccions, Agustí Sardà va sortir per dos districtes: Pamplona (1.130 vots) i Falset (4.223 vots). A Mont-roig va tenir 367 vots. A la sessió del Congrés del 23 de juny va renunciar a l'acta de Pamplona optant per la de Falset. Amb la nova distribució de districtes electorals, la província de Tarragona va quedar dividida en vuit: Roquetes, Tortosa, Gandesa, Falset, Reus, Tarragona, Vendrell i Valls. Mont-roig, amb 594 electors pertanyia al de Falset. En el mateix districte: Tivissa tenia 532 electors, Pratedip 264, Colldejou 107 i Vilanova d'Escornalbou 170. D'altres pobles propers tenien: Cambrils 575, Montbrió 331 i Riudoms 784. En aquest període, Agustí Sardà va tenir un càrrec en el Ministerio de Gracia y Justicia, durant el mandat ministerial de Nicolás Salmerón (11-02-1872 a 11-06-1872); llavors Estanislau Figueras era el president de la República. Agustí Sardà Llaberia havia sigut el seu secretari.

Entrem en un període incert de la política d'Espanya. Mentre a les Corts republicanes es debatien les noves lleis republicanes, continuava la Tercera Guerra Carlina (1872-1876) i es produïen els aixecaments cantonals a València, Múrcia i Andalusia.

La partida de Pasqual Cucala continuava les seves incursions. “*Se presentó anteayer (18 de maig) por la mañana en la estación de la Admetlla en el acto en que se hallaba allí detenido un tren de mercancías cargado de ganado lanar. Mandó desocupar la estación, le prendió fuego y se marchó al poco rato. Nos dicen también que la misma suerte sufrió ayer la estación de la Ampolla. Los trenes, sin embargo, circulan con regularidad... Llamase a la facción que mandan los cabecillas Cucala y Cercós la partida de los desesperados...*”¹³. “*Para inutilizar la vía telegráfica emplearon el mismo procedimiento que ya han adoptado en otras ocasiones, sujetaron los extremos de los alambres a la locomotora del tren de mercancías... mandaron al maquinista que la hiciese marchar con toda velocidad, y así consiguieron derribar seis o siete postes...*”¹⁴.

En el “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 24 de maig de 1873, hi tenim els pressupostos per al 1873-1874. A Mont-roig li corresponen pel “*cupo de inmuebles*” 28.031,40 pessetes, pel “*cupo de contribución industrial y mercantil*”: 2.322,06; i a pagar: 5.251,14¹⁵.

“*La mayor parte de las facciones de Cataluña han pasado a la provincia de Tarragona empujadas por las tropas. El martes (20 de maig) pasó por las inmediaciones de Montroig el cabecilla Tristany con unos 400 hombres...*”¹⁶. Ara, la guerra es concentrava bàsicament a la demarcació de Tarragona. Tornem a tenir a aquell rellevant cap carlí Rafael Tristany a prop del nostre poble. Gairebé un any abans, l'11 de juny de

---

¹² “Propaganda política i processos electorals al Baix Camp: 1869-1873” de Pere Anguera (Associació d'Estudis Reusencs, 1985), pàg. 172.

¹³ “Diario de Tarragona” del 20 de maig de 1873.

¹⁴ “Diario de Tarragona” del 21 de maig de 1873.

¹⁵ Riudoms 45.095,40 / 3.243,00 / 8.362,55, Cambrils: 36.142,20 / 3.153,50 / 6.844,87 i Montbrió: 12.130,65 / 1.135,00 / 2.294,94

¹⁶ “La Discusión. Diario Democrático” del 24 de maig de 1873.

1872, també hi havia estat. Tenim més informació: “*Se ha sabido que la partida de Vallés y Camats¹⁷ había salido por la madrugada de la Musara, dirigiéndose a Montroig (matinada del 24 de maig) en donde avisados los voluntarios del pueblo, no solo se resistieron, sino que una avanzada de los mismos en Ntra. Sra. De la Roca les hizo varias descargas causándoles algunos heridos. Inmediatamente han salido los voluntarios de Riudecols, Cambrils y otros pueblos a perseguir a los carlistas. Estos se han dirigido a Maspujols (Baix Camp) en donde han cogido por sorpresa a un oficial de migueletes que se hallaba en dicho pueblo... habiendo sido fusilado...*”¹⁸. També: “*Treinta y cinco voluntarios de Montroig... en una salida que hicieron de noche, sorprendieron y causaron algunas bajas a la facción de Vallés...*”¹⁹. “*Huyendo estos dieron otro destacamento de voluntarios de la República de Vilanova, que introdujeron la confusión en sus filas y los dispersaron por completo...*”²⁰.

Des de Falset (Priorat): “*La noche (del 23 al 24 de maig) no la hemos pasado muy tranquilos; se decía que la facción Cucala... de 500 hombres, estaba a dos kilómetros y que llevaba la firme intención de penetrar en esta; afortunadamente, no ha pasado de alarma. Por fin ya tenemos la alegría de ver fortificar a Falset... Sin muralla, sin fortificación, excepción hecha de un no muy buen castillo, solo con un puñado de valientes ha resistido durante un año a las partidas carlistas. El día 20 en la tarde llegó a esta la columna del general Velarde... de 2.000 hombres, compuesta de caballería, guardia civil e infantería con dos pequeñas piezas de artillería, con el objeto de perseguir la facción Cucala y con el de iniciar los somatenes... Hoy ha llegado la columna Otal, y a las pocas horas ha vuelto a salir...*”²¹. Les escasses columnes governamentals, ara republicanes, no paraven de moure’s intentant perseguir les partides carlines. I aquestes s’agrupaven o es dispersaven, segons convenia.

Com en anteriors guerres, els presoners carlins eren enviats a Ultramar. “*Noticias de Cuba recibidas por la vía de Nueva-York, dicen que había llegado a la Habana un vapor conduciendo 400 prisioneros carlistas que van a reforzar el ejército de operaciones...*”²². Què millor que enviar-los a la Guerra de Cuba!

Alguna altra partida també estava pels voltants de Mont-roig. El reusenc “*La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal*”, del 27 de maig, publicava: “*A las dos de la madrugada de anteayer (25 de maig) una partida carlista pasó por las cercanías de Botarell dirigiéndose hacia la carretera de Valencia por cerca el Estany Gelat²³ creyéndose habían pernoctado en Colldejou...*”. Apropar-se a aquella platja, sense cap interès aparent, sembla que pugui respondre a recollir algun armament d’un desembarcament furtiu. És possible que l’acció del dia anterior, amb aquell xoc a la muntanya de la Mare de Déu de la Roca, fos de distracció.

Ara les faccions se’n van més cap al nord. “*El 26 de mayo, sorprendieron las facciones de Vallés, Quico²⁴ y Cucala, durante la noche, a la villa de Torredembarra (Tarragonès). Se apoderaron de las armas y se llevaron presas a varias personas a*

---

¹⁷ Manuel Camats.

¹⁸ “Diario de Tarragona” del 25 de maig de 1873.

¹⁹ “La Correspondencia de España. Diario universal de noticias”, del 27 de maig de 1873.

²⁰ “La Discusión. Diario Democrático” del 29 de maig de 1873.

²¹ “El Imparcial” del 30 de maig de 1873.

²² “El Imparcial” del 30 de maig de 1873.

²³ Gelat és erroni per metàtesi (transposició de sons dins un mot) d’Estany Salat, el topònim correcte.

²⁴ Francesc Cerdà dit “lo Quico de Constantí”.

quienes soltaron el 28 después de haberles hecho pagar 4000 duros por su rescate...”²⁵.

El “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 28 de maig de 1873, publica uns “*Débitos por censos procedentes del clero*” on hi trobem alguns mont-rogens que deuen fonamentalment a “*Presbíteros de Montroig*”²⁶. Vèiem anteriorment, el 1833, que hi havia 137 “censals” de l’Església del poble; és a dir, 137 persones havien rebut un determinat capital i a canvi havien de pagar una quota anual²⁷. Ara tenim 61 mont-rogens que deuen a l’Església del poble. La quantitat total que aquests devien a “*Presbíteros de Montroig*” (sense comptar d’altres institucions religioses) és de 3.051,09 pessetes. Acabem de veure que Mont-roig havia de pagar, d’impostos, 5.251,14 pessetes²⁸. Així doncs, la xifra que aquells 61 mont-rogens devien a l’Església del poble era considerable. I, a més, hem de considerar que aquests eren, només, els que tenien deutes pendents; a la relació no s’esmenten els que havien d’haver pagat. Dèiem, anteriorment, que això produïa una mena de “xarxa clientelar” sota la influència dels designis del clergat de Mont-roig, de l’Església. I això, no devia ser tan sols d’àmbit religiós, sinó també social i polític. Sorprèn trobar-hi Miquel Fontcuberta Vall amb deutes de 144,00 i 127,94 pessetes, quan dos anys abans, el 4 de febrer de 1871, era el 44è contribuent (amb les seves terres) de la província de Tarragona, amb una xifra de 969 “escudos” (és a dir, 2.422,50 pessetes)²⁹. Sabem que els “Fontcuberta” van acabar en una situació econòmica molt difícil: “*Era una de les cases bones de la vila... La casa*

²⁵ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 65.

²⁶ A “*Presbíteros de Montroig*”, per l’ordre que hi consten: Vídua de Josep Maria Aragonès Dalmau 27,68 pessetes, Salvador Aragonès Bargalló 199,05 (també “*Pares jesuïtes de Tarragona*” 35,90, “*Pares franciscans de Reus*” 96,00 i “*Presbíteros de Argentera*” 108,70), Vídua de Jaume Aragonès Pallàs 32,00, Joan Aleu Bargalló de “*Rectoria de Riudecanyes*” 144,00, Joan Bargalló Aguiló de “*Presbíteros de Tarragona*” 586,90, Vídua Teresa Bargalló 34,56 (també “*Monges de l’ensenyança de Tarragona*” 365,05), Maria Bargalló 15,09, Gabriel Baiget Roca 6,40, Josep Borràs Pujadas 12,00, Vicenç Borràs Pujadas 9,58, Maria Ciuret 46,60, Pere Castellví Escoda 9,42, Pere Debat Martí 142,71, Sebastià Escoté Martí 76,00, Josep Escoda Garró de “*Cabildo de Tarragona*” 64,00, Miquel Fontcuberta Vall 144,00 i 127,94, Vídua Maria Margalef 23,27, Ramon Fortuny Solé 28,69, Hereus de Pere Freixes Vidiella 144,00, Cirilo Forés Pujadas 29,46, Josep Fonts Pallejà 48,00, Josep Grau Blanch 18,96, Joan Gassó Falcó 44,00, Joan Grifoll Martí 74,90, Joan Huguet Martí 78,56, Francesc Llaberia Guiol 14,42, Maria Bargalló 25,40, Maria Luis i Tomàs Pallarès 11,46, Francesc Llorens Martí 22,95, Josep Martí Nolla 41,50, Maria Teresa Aleu 41,04, Vídua de Josep Martí Salvadó 233,36 (també “*Presbíteros de Tarragona*” 16,00), Maria Mora Borràs Martí 14,39, Marcos Masó Magriñà 9,60, Joan Mariné Aguiló 8,00 (també “*Presbíteros de Falset*” 20,80), Josep Mariné Amat de “*Presbíteros de San Miguel del Pla*” 13,40), Joaquim Pellicé Mestre 180,00 (també *Monges Descalces de Tarragona* 416,00 i “*Presbíteros de Tarragona*” 80,00), Antoni Pujol Toda 24,00, Josep Pellicé 89,50, Joan Pallarès Crusat 28,12, Vídua de Miquel París Musté 110,30, Vídua de Josep Prous 29,31, Josep Pascual Fontcuberta 160,00, Josep Pujol Toda 43,10, Joan Pallejà Domenech de “*Monges Beates de Tarragona*” 28,60, Francesc Roigé Baiget de “*Presbíteros de San Miguel del Pla*” 199,98, Ramon Ribera Aragonès de “*Presbíteros de Montbrió*” 108,00, Josep Roig Jordi de “*Padres Dominicos de Tarragona*” 48,83, Josep Roigé Boronat “*Presbíteros de Cambrils*” 97,97, Josep Sabaté Pallejà de “*Cabildo de Tarragona*” 264,00 (també “*Presbíteros de Tarragona*” 37,30), Josep Soler Vidiella 9,46, Joan Sangenis Sole 85,60 (també “*Presbíteros de San Miguel del Pla*” 187,10), Antoni Solé Benaiges 11,21, Josep Toda Blay 72,00, Joan Toda Vidiella 16,00, Josep Tuset Fàbregas 32,55, Ramon Vidiella Bonet 38,10, Salvador Viñas Aguiló 4,80, Vídua de Josep Valdellosas 9,30, Josep Nogués Baló 15,11 (també “*Padres Dominicos de Tarragona*” 19,96 i “*Cabildo de Tarragona*” 12,00).

En el del 3 de juny, hi ha un préstec dels “*Presbíteros de Montroig*” a Isidre Ollé Martí 36,40, a Joan Roca Nolla 89,64 i a Francesc Basora Fortuny 47,60. Tots ells de Vilanova d’Escornalbou.

²⁷ “*Propietats agràries i rendes del clergat parroquial del Baix Camp (1829-1840)*” de Salvador-J. Rovira Gòmez, “*Quaderns d’història tarraconense*” núm. 3 (1982).

²⁸ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 24 de maig de 1873.

²⁹ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 4 de febrer de 1871.

*era al carrer de la Pica*³⁰ *i asseguruen que era molt gran i que, quan la família va anar de mal borràs...*³¹.

El 27 de maig es treu a subhasta els fruits de la Pobla d'en Taudell: *“cuyo tipo de licitación es el de 172 pesetas, producto de un año común del último quinquenio...”*³². Com sempre, es va fer a la plaça davant de la que seria l'església nova.

L'1 de juny de 1873 s'obren les primeres Corts d'una República democràtica federal. Aquest concepte de “federal” va ocasionar divergències entre els propis republicans. Fins a mitjans de juliol hi haurà un continu enrenou de propostes de govern. El dia 7, Francesc Pi i Margall intenta una candidatura proposant-se de president i ministre de Governació; finalment ho aconsegueix el dia 11. El que havia estat el primer President de la República, Estanislau Figueras, havia dimitit fastiguejat per tanta divisió. Es va acomiadar a la seva darrera sessió dels consell de ministres dient: *“Señores, ya no aguanto más. Voy a serles franco: ¡estoy hasta los cojones de todos nosotros!”*. Es va exiliar a França d'on va tornar a finals d'any.

Però, a la província de Tarragona continuaven les accions carlines. *“Nos han referido que el martes (3 de juny) último el jefe de la estación de Vendrell (Baix Penedès) manifestó a una compañía de infantería, que pretendía tomar tren, la resolución que por las amenazas de los carlistas han tomado algunos empleados de la vía de dejar sus destinos caso de que se trasportaran tropas o efectos de guerra, y en su vista la citada fuerza emprendió la marcha a pie...”*³³. *“Una partida carlista de doscientos hombres mandada por el cabecilla Cercós, cobró el jueves último (12 de juny) en Arbolí (Baix Camp) un trimestre de contribución. No se libraron del pago los dueños de las masías comprendidas en el término municipal, pues a los morosos se les llevaron las caballerías, no devolviéndoselas basta que satisficieron la cuota señalada. La indicada partida celebró con gran pompa la procesión del Corpus...”*³⁴.

Al mes de juny, sembla que la revolta del Maestrat i València estigui a les acaballes, però un fet ho canviarà tot. Hi ha la insurrecció de la guarnició de Sagunt contra els seus oficials. Això coincideix amb una certa indisciplina dins les tropes governamentals republicanes. També hi ha agitacions en algunes poblacions.

El 26 de juny, exactament un mes després de la darrera vegada, les partides carlines de Francesc Vallès i Pasqual Cucala entren a Torredembarra (Tarragonès), cremen l'estació del ferrocarril i, com que no paguen la contribució, s'enduen 11 propietaris. Aquests, seran alliberats uns dies després al pagar un fort rescat. Comença a destacar la partida comandada per Isidre Pàmies, dit “Cercós” de l'Aleixar, recorrent contínuament els pobles del Baix Camp, cobrant contribucions. *“De la partida de Vallés se presentaron anteayer (27 de juny) a indulto en Montroig cuatro o cinco individuos...”*³⁵. Deurien ser del poble.

---

³⁰ Del carrer del “Hospital i de la Pica” núm. 50 (cens electoral de 1868).

³¹ “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp” de Ferran Jové Hortonedà, pàg. 259.

³² “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 31 de maig de 1873.

³³ “Diario de Tarragona” del 6 de juny de 1873.

³⁴ “Diario de Tarragona” de 15 de juny de 1873.

³⁵ “Diario de Tarragona” del 29 de juny de 1873.

Des de Tivissa: *“Dolorosamente impresionados por los borrosos y vandálicos hechos llevados a cabo en la tarde del día de ayer (27 de juny) en los campos inmediatos a esta población por las facciones al mando de los cabecillas Cercós³⁶ y cura de Flix³⁷... Reclamado a esta villa el pago de tres trimestres de contribución... jamás se podía presumir ver convertidas en realidades las horribles amenazas que en tales comunicaciones se hacían. A las últimas horas de la tarde del 26, se presentaron a la vista de este pueblo simulando un ataque... Ya de noche, se retiraron hacia su cuartel general (la inmediata aldea de la Serra³⁸) dirigiendo nuevo oficio al Alcalde y concediéndole de término hasta el mediodía de ayer para hacer efectiva la cantidad reclamada y anunciando que en caso negativo procedería al incendio de las mieses y tala del arbolado, a cuál efecto tenía reunidos los medios necesarios. Efectivamente a cosa de la una de la tarde de ayer se presentaron a la vista de esta, tomando posiciones, comunicando nuevo oficio, y a cosa de las dos, se pusieron en movimiento atacando la población por distinticos puntos, siendo rechazados de todos, mientras sus cuadrillas de incendiarios pegaban fuego a cuanto se les presentaba al paso. Los fajos de trigo estaban colocados debajo de los árboles y pronto unos y otros eran convertidos en carbón y ceniza. En los campos en que no había trigo, el hacha causaba la destrucción del arbolado. Hasta las siete de la tarde duró la devastación, retirándose nuevamente en dirección a la Serra. Han trascurrido 24 horas y aún están ardiendo cuatro casas de campo inmediatas a este pueblo. Inmensos son los perjuicios causados por el fuego y la tala... Se dice que aún no satisfechos, quieren reproducir tan horribles escenas, estendiéndolas al viñedo; si esto se efectúa, habrá sonado la última hora de esta población, mayormente si continúa el abandono en que se nos tiene entregados a nuestras propias fuerzas...”³⁹. Mentre, la capitania general de Catalunya anava canviant de dirigent. En pocs temps ho van ser varis.*

El 30 de juny van anar a passar uns dies a Montserrat, “Don Alfonso”, amb el batalló de “zuavos”, més altres forces carlines, uns 3.000 homes. Hi van estar un parell de dies i van participar dels actes religiosos. Els “zuavos” eren una unitat d’infanteria que en el seu origen eren preferentment del Magrib, d’una cabila denominada “Zouaoua”, que lluitaven amb l’exèrcit colonial francès. Durant el segle XIX també van actuar, entre d’altres, a la Guerra de Secessió (1861-1865) nord-americana. Més endavant, es reclutaven soldats de qualsevol procedència, també europeus, però conservaven la vistosa indumentària original. Eren molt temuts, hi havia molts bons tiradors. Per exemple, el cap carlí Francesc Savalls havia estat capità dels zuaus el 1859 lluitant en defensa de Roma, dels Estats Pontificis, contra les tropes piemonteses de Victor Manuel II, en la guerra de la unificació italiana.

He trobat una última citació de Joan Maseras Bargalló, com a alcalde de Mont-roig, el 2 de juliol de 1873, corresponent a un anunci publicat al “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 5 de juliol. El deuria succeir Miquel Bargalló Pujol, que hi estaria del 1874 al 1876. *“A la escuela de Montroig... se ha concedido una colección de libros para que sirva de base a una biblioteca popular...”⁴⁰.*

---

³⁶ Isidre Pàmies dit “Cercós”.

³⁷ Josep Agramunt dit “Capellà de Flix”.

³⁸ La Serra d’Almos.

³⁹ “Diario de Tarragona” de l’1 de juliol de 1873.

⁴⁰ “El Magisterio Español” del 5 de juliol de 1873.

El 9 de juliol, Pasqual Cucala torna a creuar l'Ebre, és a Benifallet. També ha passat l'Ebre Francesc Vallès, com a comandant general del Maestrat. El dia 9 es troba a Bot (Terra Alta).

El President de la República, Francesc Pi i Margall, va dimitir el 18 de juliol de 1873. Es va dirigir a la càmera: *“Poco afortunado para llevar a cabo mi pensamiento, que, después de todo, puede ser desacertado, blanco en las mismas Cortes no ya de censuras sino de ultrajes y de calumnias; temeroso de que, por querer sostenerme en mi puesto, se me atribuyera una ambición que nunca he sentido, y comprometiera tal vez la causa de la república, renuncio...”*⁴¹. Amb el canvi de president de Francesc Pi i Margall per Nicolás Salmerón, la precipitació d'alguns republicans, més certes reivindicacions socials, van produir la declaració de “cantons independents” a diversos indrets. Això va conduir a la burgesia cap a posicions encara més conservadores. El 12 de juliol de 1873 s'havia aixecat la guarnició de Cartagena amb els vaixells de guerra que hi havia allí. Aquesta era una plaça molt fortificada amb grans dipòsits d'armes; a més, van alliberar els presoners i, també, s'hi van afegir molts voluntaris d'Alacant i Alcoi. Aviat també van revoltar-se València, Cadis, Granada... Proclamaven la independència de les seves contrades per, a continuació, unir-se tots en una federació republicana. Aquests revoltats van rebre el suport de les partides carlines que hi havia a Murcia i Alacant, hostilitzant les tropes governamentals. Fins i tot, es va arribar a establir un contacte amb el general carlí català Joan Castells, dit “el Gravat d'Àger”, per demanar-li que la pressió carlina fos superior a canvi de cedir-li posteriorment algun dels vaixells de guerra ancorats a Cartagena.

El mont-rogenic Agustí Sardà diu, en un discurs a Les Corts (18 de juliol): *“Es necesario gobierno y orden para vivir, que es la primera necesidad social... (Alguien) quería una especie de represión suave para los republicanos, y otra represión terrible contra los carlistas... Procure el Gobierno averiguar... si hay medios conciliadores... para evitar el derramamiento de sangre... más hágase esto con todo el mundo, en virtud de los santos principios de la fraternidad universal...”*. Més endavant proclama que *“jamás he dicho que quiero el orden a toda costa, porque esto significa el orden por encima de la República, por encima de todo derecho: yo quiero un orden dentro de los principios republicanos...”*. I, a aquells, de qualsevol signe polític que tot ho resoldrien a la valenta explica que *“hay medios de castigarlos... sin necesidad de apelar a la terrible pena de muerte... yo siempre he sido partidario de la abolición de esa pena...”*.

El 19 de juliol el nou president de la República, Nicolás Salmerón, aprova una quinta de 80.000 homes. No n'hi havia prou amb la guerra contra els carlins, que ara calia oposar-se a la insurrecció cantonalista. El 21 de juliol foren declarats “pirates” els vaixells revoltats i es va demanar a armades estrangeres que, si podien, els reduïssin. El dia 23 el vaixell prussià “Federico Carlos” va capturar el vapor “Vigilante” i el 6 d'agost el “Vitoria” i “Almansa”. S'acabava el moviment cantonalista però continuava la insubordinació a l'exèrcit, que va concloure amb unes poques execucions. Agustí Sardà es va distingir com advocat defensor dels processats en la sedició del juliol de 1873 a Alcoi. També seria defensor de causes obreres, com les lluites de Cocentaina (Alacant) del 1874.

---

⁴¹ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 35.

El 16 de juliol de 1873 entra a Espanya Carles VII, per Zugarramurdi. L'1 d'agost reclama als ajuntaments de Navarra el pagament de la contribució. A l'endemà, va a Gernika i sota l'arbre fa una proclama. El 15 va a Bergara on, davant de tres batallons, va fer treure un exemplar del conveni firmat el 31 d'agost de 1838, posant fi a la Primera Guerra Carlina, i el va fer cremar.

El dia 13 d'agost un vaixell republicà impedeix que un altre d'anglès desembarqués uns 1.700 fusells a Fuenterrabía (Hondarribia, País Basc), a tocar de la frontera francesa. Com que els anglesos tenien en el seu poder les fragates "Vitoria" i "Almansa", des dels fets de Cartagena, es va pactar intercanviar els vaixells. En aquelles setmanes va succeir un altre fet naval, aquest cop inversemblant. Els carlins havien noliejat un vaixell amb armes a Baiona (País Basc francès) que falsament havia d'anar a Anvers (Bèlgica), però que en realitat anava a la costa basca. Només salpar, es va declarar un incendi i els tripulants, espantats, el van abandonar. Arrosegat pels corrents marins, va fer cap davant d'Ondárroa, a mig camí entre Bilbao i Sant Sebastià, on el van veure uns pescadors. Sorpresos, perquè anava a la deriva, semblava un vaixell fantasma, van pujar a dalt i van descobrir que el foc ja s'havia apagat i que estava ple d'armament. Van caldre unes 40 barques de pescadors per dur aquella càrrega a la costa. Eren 4.000 fusells, un milió de cartutxos i 21.000 duros. Fou un cop de sort! Diuen les cròniques que, a les esglésies d'aquella costa, els carlins van cantar un *Te Deum*⁴².

El 24 d'agost, les forces carlines aconseguen apoderar-se d'Estella (Lizarra, Navarra) i hi establiran un govern provisional. El mes de setembre, el pare de Carles VII, "Don Juan", el visita a Arriba (Navarra). Els dies 7, 8 i 9 de novembre l'exèrcit governamental, uns 17.000 homes, es concentren per conquerir Estella (Lizarra). El temps plujós i la fèrria defensa dels carlins amb Carles VII al capdavant ho van impedir. Fou la gran victòria de Montejurra. Estella (Lizarra) no seria conquerida fins al 19 de febrer de 1876, tres anys després. Un conjunt d'altres victòries van encoratjar els carlins del nord.

Anem quatre mesos enrere, a la guerra de Catalunya. El 17 i 18 de juliol els carlins assalten Igualada i la conquereixen. Van fer 600 presoners i van aconseguir un miler de fusells. Era una gran victòria. Aquí va morir el comandant dels "zuavos", l'holandès Ignacio Wihls. També fou ferit Joan Martí Torres, dit "Xic de les Barraquetes", que havia sigut un cap d'una partida republicana de la Segona Guerra Carlina, que amb la seva columna va anar a socórrer els assetjats d'Igualada.

El 20 de juliol el general carlí Francesc Savalls va tenir la gosadia d'enviar un ofici al governador militar de Tarragona, dient-li que havia de donar-li 25.000 duros de la contribució, que passaria a cobrar-ho en el termini de 5 dies. Francesc Savalls en general actuava a Girona. Aquest era un cap carlí molt especial. Li costava ben poc ordenar afusellaments, però alhora, quan li convenia adquiria un aire popular. Sovint, quan arribava a alguna població, acostumava a organitzar festes i balls. Fumava caliquenyos i ballava sardanes amb el seu aire de savi de poble que el feia molt atractiu. Això podia semblar prou estrany pel seu tarannà missaire. Fins i tot s'explica que, algun cop, després d'una batalla important que van guanyar, en acabar de passar revista als seus homes, va ordenar: "Trenquin files i a engendrar carlins!".

---

⁴² "Historia del Tradicionalismo español" (volum XXV) de Melchor Ferrer (1958), pàg. 49.

A la matinada del 22 de juliol de 1873, va sortir de Barcelona una columna de 200 homes i uns 35 cavalls de la guàrdia civil comandada pel coronel Cayetano Freixa. Quan estaven a la Palma de Cervelló (Baix Llobregat), aquest, els va requerir unir-se als carlins. Els que no hi van estar d'acord, van poder retornar a Barcelona.

“La partida carlista que manda Cercós⁴³, según escriben de Alforja... se compone de unos doscientos hombres, los cuales visten todos traje uniforme que consiste en pantalón encarnado, chaqueta larga azul con vivos encarnados y bocamangas de grana. Las boinas son todas nuevas. Dicha partida al pasar anteayer (22 de juliol) por Vilaplana cobró la contribución que impuso días atrás a unos cuantos vecinos a razón de ocho duros cada uno...”⁴⁴. “El 26 de juliol Cercós va entrar a Riudoms i se'n va endur 14 joves per engrossir la partida. Cercós llançà unes de les seves envestides implacables i per sorpresa. Gràcies a les complicitats del mateix poble, amb tres-cents homes...”⁴⁵. Durant el mes d'agost, Isidre Pàmies, dit “Cercós”, es va dedicar a anar pels pobles del Baix Camp cobrant contribucions. El dia 14 a Castellvell, el 16 a Montbrió i Vinyols i el 29 a la Selva. A més, aconseguia menjar i armes. A l'estiu, alguns pobles van iniciar obres de fortificació, per exemple Tivissa.

El 9 d'agost, el Josep Agramunt, dit “Capellà de Flix”, passa l'Ebre per Ascó (Ribera d'Ebre). A l'endemà, Francesc Vallès és a Arnes (Terra Alta) i l'11 a Vall-de-roures (Matarranya). El 12, Pasqual Cucala està a Xerta (Baix Ebre). Després guerregaran per Castelló. El 15 d'agost Isidre Pàmies, dit “Cercós”, i Josep Agramunt, dit “Capellà de Flix”, van anar a la Selva on feien Festa Major. Van oir la missa i van tenir un dia de lleure. El 16, el “Capellà de Flix” va anar a cobrar la contribució a Vinyols. Isidre Pàmies, dit “Cercós”, va anar a Montbrió on, a més, va fer cremar el registre civil, van trencar la bandera del partit republicà i van destrossar la placa de la Constitució. Sobre aquestes estades a Vinyols i Montbrió tenim més informació: *“Sabemos que en el primero cobró 500 duros y en el segundo 1.000, cuya exorbitante cantidad fue impuesta a los montbrionenses por vía de castigo. Fue el caso que habiéndose conseguido en otra ocasión ahuyentar a la partida de que hablamos, simulando la presencia de una columna con el disparo de dos o tres tiros al aire, creyéronse algunos vecinos que esta vez alcanzarían igual resultado; y al efecto dispararon un tiro, que, si bien produjo una ligera perturbación, pudo calmarse por los que se apercebieron del hecho. Trataron los carlistas de averiguar quién hizo el disparo, y, no consiguiéndolo, impusieron la referida multa, que se hizo efectiva inmediatamente. El mismo día estuvo la indicada partida en Botarell y Vilaplana, pasó por las inmediaciones de las Borjas y Montbrió, en cuyo término detuvo el coche de Falcet y se apoderó de la correspondencia oficial, y al pasar por el término de Riudecañas fue hostilizada por los voluntarios, durando el fuego una media hora...”⁴⁶.*

“L'estat d'indefensió de les comarques tarragonines obligà el capità general a lliurar una quantitat d'armes... (que) havien sol·licitat les autoritats municipals... 100 a Montblanc, 70 a Vimbodí, 60 a Montroig, 300 a Reus, 400 al batalló organitzat per la Diputació, 100 a García i 70 a Móra. El criteri de distribució responia als llocs més

---

⁴³ Isidre Pàmies dit “Cercós”

⁴⁴ “Diario de Tarragona” del 24 de juliol de 1873

⁴⁵ “Cercós, guerriller carlí al Baix Camp” d'Albert Manent (Episodis de la història. Rafael Dalmau, 1979), pàg. 37

⁴⁶ “Diario de Tarragona” del 19 d'agost de 1873

*conflictius...*⁴⁷. Havíem vist anteriorment que, el 13 de desembre de 1872, ja s'havien lliurat a Mont-roig 200 fusells. Fa pensar que algunes d'aquestes armes van fer cap a les partides carlines.

Segons la premsa, augmentaven en nombre els efectius de les partides carlines del Maestrat. *“En las inmediaciones de Falset fue detenido anteayer (2 de setembre) un carro que contenía cinco o seis cajones de pertrechos de guerra destinados a los carlistas. El carretero declaró que un armero de Reus llamado Pedrola le había encargado la conducción de dichos efectos...”*⁴⁸. *“Un batallón de Guías de la Diputación de Tarragona y otro de milicia de Reus salieron el 3 de setiembre de la última ciudad para copar, en combinación con los voluntarios y fuerzas de otros puntos, la partida de Cercós que había de pernoctar en Almoster y la Selva (Baix Camp). El plan acordado no se cumplió y los citados batallones se vieron envueltos por unos 600 carlistas que ocupaban posiciones inespugnables, que les hicieron un fuego mortífero y les causaron muchas bajas, obligándolas a retirarse a Castellvell (Baix Camp)...”*⁴⁹.

Tornem a trobar Mont-roig. *“Un grupo de carlistas prendió anoche (3 de setembre) fuego a uno de los portales de Montroig, huyendo inmediatamente de consumado el acto...”*⁵⁰. Dèiem que llavors el poble restava emmurallat amb els portals que es tancaven a la nit.

El 3 de setembre hi va haver una important topada entre les partides carlines d'Isidre Pàmies, dit “Cercós”, Josep Agramunt, dit “Capellà de Flix”, i Martí Miret, un total d'uns 1.000 homes, amb forces republicanes governamentals que havien sortit de Reus i sumaven uns 600 homes. *“Salió a las cuatro de la madrugada hacía Castellvell, y poco antes de llegar a este pueblo tomó el camino de Prades. Al llegar la columna al Mas de Borbó (l'Aleixar) hizo alto. Puesta otra vez en marcha se dirigió la columna hacia Albiol pasando por el Mas den Flasada...”*. Els carlins els esperaven a les muntanyes del voltant d'Albiol. Estaven uns enfront dels altres. *“Los carlistas llenaron de improperios e insultos a los valientes milicianos de esta ciudad y al grito de viva Carlos VII y mueran los lladres de Reus rompieron el fuego que fue valientemente contestado por la columna, especialmente por nuestros bravos milicianos, y que duró cerca de una hora... Viendo la superioridad numérica de los enemigos y lo inexpugnable de las posiciones que ocupaba, dispuso retirarse... De regreso la columna hizo en Castellvell media hora de descanso, entrando a esta ciudad (Reus) entre tres y cuatro de la tarde...”*⁵¹. A continuació, l'acció es va desplaçar a la Selva del Camp. Un batalló governamental, que es trobava allí, va sortir, tard, a ajudar els seus companys i es va trobar lluitant sol amb els carlins. Va patir moltes pèrdues, entre elles la del seu comandant Tomàs Font. Els que van poder, van tornar a la Selva i es van parapetar en algunes cases. Aquella crònica acaba dient que també els carlins havien tingut baixes i *“quedando gravemente herido el cabecilla Cercós...”*⁵². Ja de nit, arribava a La Selva el “Batallón Fijo de Ceuta”, des de Tarragona, per socórrer els assetjats. Reus estava

---

⁴⁷ “El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya. 1872-1876” de Robert Vallverdú, pàg. 99.

⁴⁸ “Diario de Tarragona” del 4 de setembre de 1873.

⁴⁹ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1874”, pàg. 69.

⁵⁰ “La Imprenta: diario de avisos, noticias y decretos” del 4 de setembre de 1873.

⁵¹ “Diario de Reus” del 4 de setembre de 1873.

⁵² “Diario de Reus” del 4 de setembre de 1873.

expectant, amb la milícia preparada als punts fortificats. Aquell batalló, un dels més ferotges en la seva lluita contra els carlins, estava format majoritàriament per expresidaris del penal d'aquella ciutat; era una mena de "legión" anys abans que aquesta es creés⁵³. Hi havia un altre component que feia que fossin rebutjats per part de la població, sobretot la rural, perquè sols parlaven castellà i no entenien res del català. Eren un exèrcit d'ocupació.

Aquella fou una victòria carlina, però a costa de molts sacrificis, morts i ferits. També va dur una certa disminució d'accions a les següents setmanes. L'Albiol i Mont-ral (Baix Camp) eren dos refugis segurs per a les partides legitimistes. Allí feien l'ensenyament del maneig de les armes als nous incorporats. També el Priorat era terreny fèrtil per als carlins; era el lloc de pas entre les Terres de l'Ebre i la resta de Catalunya.

Les revoltes cantonals van fer caure Nicolás Salmerón. El 6 de setembre de 1873 es va escollir Emilio Castelar com a nou president. Aquest diria a les Corts: "*la caída de la república, si no se afianzaba el orden, estaba decretada por leyes tan inmutables como las de la naturaleza...*"⁵⁴. L'ordre havia de regnar per damunt de tot, si calia, de la pròpia república democràtica. A més, les guerres carlines i la de Cuba estaven en plena acció. La situació prou complicada va empitjorar amb la captura del vaixell dels Estats Units "Virginius" que duia homes a sumar-se a la revolta cubana. Emilio Castelar va actuar amb prudència i va retornar el vaixell i els homes, cosa que es va veure com una debilitat per part de la població espanyola.

*"Dicen que de Alcover se ha marchado a la facción una tal Dolores Bosch que a los 18 años de edad dejó las faldas por el pantalón, hecho que dió mucho que hablar, lo cual no es extraño, pues no es cosa frecuente eso de que una mujer se convierta en hombre en menos que cante un gallo..."*⁵⁵.

Degut als desembarcaments d'armament pels carlins, el vapor de guerra "Lepanto" vigilava la costa des de Tortosa a Castellón. Es creia que s'estaven esperant 2.000 fusells "*del sistema Chassepot*"⁵⁶. El 15 de setembre, Francesc Vallès entra a Alcanar i destrueix les defenses. El 18 de setembre va a Ulldecona on crema el fort i l'estació del tren.

Hi ha una història curiosa del front del Maestrat. El coronel carlí José Santés Murgui durant la seva estada a la caserna general de Xelva (Alt Túria), al setembre de 1873, crea una companyia de soldats voluntaris que eren molts joves i els anomena "requetès". Segons el diccionari català-valencià-balear d'Alcover-Moll, un "requetè" és una "colla de nois o de noies (Cerdanya)" o també un "vairat que porta el peix a vendre (Tortosa)". El 1907 es va crear una organització juvenil carlina amb aquest nom. Posteriorment, designaria les formacions carlines durant la Guerra Civil (1936-1939).

Llegim al "Diario de Tarragona", del 18 de setembre: "*Dícese que el cabecilla Cercós al frente de su partida regresará pronto a esta provincia con instrucciones particulares de don Alfonso...*". L'havíem deixat ferit greu a La Selva el 3 de setembre. Deuria anar

---

⁵³ La "Legión española" fou creada el 1920 per José Millán Astray.

⁵⁴ "Almanaque del Diario de Barcelona del 1874", pàg. 37.

⁵⁵ "Diario de Tarragona" del 14 de setembre de 1873.

⁵⁶ Era el fusell que havien utilitzat les tropes franceses a la Guerra franco-prusiana (1870-1871).

a algun hospital carlí. Com veurem, una mica més endavant hi havia “una cova, anomenada l’Hospital dels carlistes, que es troba tocant el cingle, sota del Mas del Joan Pau i, com assenyala el nom, encara viu ara, havia servit de refugi d’altres ferits”⁵⁷

“Por las inmediaciones de Botarell vagaba en la madrugada del lunes un grupo carlista, compuesto de unos veinte individuos, mandados por un tal Moreno, vecino de Montroig. Parece que se ha disuelto...”⁵⁸. Aquest era en Joaquim Puñet, dit “Moreno”⁵⁹. Anteriorment, també hem vist que era conegut com “Negre de l’Oriola”⁶⁰. En el cens de 1894 hi consta que tenia 54 anys i vivia a La Coma (ara Mare de Déu de la Roca) núm. 52. Així doncs, en aquell 1873 tenia 33 anys.

A la reunió de la Comissió provincial de la Diputació del 29 de setembre de 1873, es decideix que el 15 d’octubre es torni a presentar l’expedient d’Agustí Nolla, Francesc Vidiella i Josep Boronat, números 1,5 i 10 de Mont-roig pel servei militar. Passen a l’hospital militar pendents d’observació Ferran Gassó i Pere Martí números 16 i 20. A Joan Llaboré Rodés, número 62, no li concedeixen l’exempció. Són adscrits a la reserva Pere Sabater i Joan Martí, números 6 i 7.⁶¹

La fil·loxera havia arribat a França, a Bordeus, procedent dels Estats Units, el 1868. Aviat es va començar a estendre. Caurà la producció i s’encariran els preus. Els comerciants hauran de comprar molt vi a d’altres indrets i, en principi, Catalunya en sortirà (uns dotze o quinze anys) afavorida⁶². El “Diario de Tarragona”, del 26 de setembre de 1873, reproduïa un article d’un diari francès del dia 18: “*En el Mediodía de Francia en los últimos ocho días, los precios de los vinos, apenas fijados a precios muy regulares, han tenido una subida rápida, vertiginosa, en proporciones inauditas... y que parecen no haber aun alcanzado su término. La reducción muy sensible que han experimentado los rendimientos de los viñedos, la escelencia de calidad que será el carácter indudable de los vinos de 1873... esplican sin duda el favor inmenso, inaudito, sin ejemplo, de que son actualmente objeto nuestros vinos... De Pezenas escriben que el vino que por término medio vale de 70 a 100 francos halla compradores de 150 a 200 francos...*”. Una flor no fa estiu. Aviat arribarà també al sud de França. Les vinyes catalanes mai havien produït tants beneficis. Podem comparar preus. El 1871 el quintar de verema es pagava a Reus a 11 rals i el 1886, quinze anys després, a 37’5 rals. Això va comportar una certa facilitat per exigir contribucions econòmiques sovint elevades de les partides carlines. Anaven pels pobles al final de les collites.

El 2 d’octubre es produeix l’intent d’ocupació de Valls. Eren uns 3.000 homes amb 200 cavalls a les ordres de Martí Miret, Isidre Pàmies, dit “Cercós”, Josep Agramunt, dit “Capellà de Flix”, Francesc Cerdà, dit “lo Quico de Constantí” i d’altres. A la matinada, el “Capellà de Flix” i un petit grup disfressats de veremadors van poder entrar a la ciutat i cremar els portals. Els voluntaris van resistir al campanar i a la Casa de la Vila. Després de quatre hores, quan semblava que els carlins aconseguïen dominar la situació “*llegaron el batallón Fijo de Ceuta y los voluntarios de Barberá, que acabaron de*

---

⁵⁷ “Cercós, guerriller carlí al Baix Camp”, d’Albert Manent (Episodis de la història. Rafael Dalmau, 1979), pàg. 55.

⁵⁸ “Diario de Tarragona” del 24 de setembre de 1873..

⁵⁹ Ho cita Ferran Jové Hortonedà, al llibre “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp”, pàg. 346, fent referència al periòdic “La Redención del Pueblo” del 23 de setembre de 1873.

⁶⁰ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 22 d’agost de 1872.

⁶¹ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 2 d’octubre de 1873.

⁶² Va acabar entrant, des de França, per l’Empordà el 1879 i va arribar a Mont-roig el 1896.

desalojar y derrotar a los carlistas. La población tuvo 2 muertos y 5 heridos; los carlistas 24 muertos y 74 prisioneros. El cabecilla Tristany⁶³ se hallaba por aquellos alrededores...⁶⁴.

Anirem veient que, tant l'exèrcit governamental com algunes partides carlines tenien una part de cavalleria. Marià Vayreda, que estava en un grup d'aquests, ens diu que gairebé no van rebre cap formació, *“l'instrucció's reduhia a saber marxar a dos y a quatre de fondo... Mentre sapiguésem formar en las plassas dels pobles y desfilar en las entradas y sortidas ab lo degut orde, ja n'hi havia prou...⁶⁵”*. També comenta que en aquella guerra, a Catalunya, servien de ben poc. Diu que lluitaven, principalment, en zones *“montanyosas... creuhadas de valls o cobertas de vinyes... Ni inventat exprés, se trobaria cosa que millor parés los peus dels cavalls, fentlos hi la trabeta fins a tombarlos, com es un terror estobat per lo conreu y sembrat de rabasses y sarments... No obstant, nosaltres apenas hi havia acció, petita o grossa, en que no haguéssim de fer el nostre paperot... D'un extrem al altre de las filas s'alsava un crit de ¡cavalleria, a la carga!, No's mirava pas si'l terreno era o no apropósit, ni si nosaltres eram poch o molts, com si nosaltres fossem los encarregats de fer lo miracle. Y si nostres quefes se resistian... era de sentir los fástichs que 'ls d'infanteria 'ns dirigian: de cobarts, ganduls y faroleros...⁶⁶”*.

A l'octubre de 1873 sorgeix el que serà un personatge rellevant al Maestrat. És Manuel Marco Rodrigo, dit “Marco de Bello”. Era un vell lluitador de la Primera Guerra Carlina. També havia participat a la “ortegada” del 1860, aquella insurrecció fallida iniciada amb el desembarcament a Sant Carles de la Ràpita. Pertanyia a una família important aragonesa; un oncle seu era cardenal i fou governador de Roma. “Marco de Bello” crearia una escola de cadets i una fàbrica de cartutxos a Cantavella (Maestrat). En aquest mes d'octubre, les partides del Maestrat tenen molta activitat. Dominaven el territori. La línia fèrria València Barcelona estava tallada en diversos llocs i moltes estacions restaven cremades.

“Vallés y Segarra⁶⁷ trataron de atacar a Amposta (Montsià) el día 9 (d'octubre), pero al ver la actitud de la tropa y voluntarios, desistieron de su empeño, después de haberse cruzado algunos tiros entre ambas partes...⁶⁸”. *“El día 11 (d'octubre) quemaron los carlistas el paradero⁶⁹ de Martorell (Baix Llobregat) en la línea férrea de Francia y dos casillas de guardas; el 12 pegaron fuego a las estaciones de Calella y Pineda (Maresme) por la mañana y a la de Breda (La Selva) por la tarde...⁷⁰”*. *“Por personas llegadas de la montaña se recibió el 14 (d'octubre) la noticia de haber entrado en Francia varios jefes carlistas. Reunidos en Borredá (Bergadà) formaron dos grupos: en el primero iban D. Juan de Borbón, su hijo D. Alfonso y la esposa de este D. Blanca y uno de los hijos del marqués de la Romana, ayudante de D. Alfonso. Escoltados por zuavos se dirigieron a Francia por el Coll dels Lladres, dejando a Puigcerdá a su izquierda. El segundo grupo lo componían los ex-jefes y oficiales del ejército de D. Isabel, Plana, Freixa, Casanova y Adelantado, los cuales escoltados por algunos mozos*

---

⁶³ Rafael Tristany.

⁶⁴ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1875”, pàg. 55.

⁶⁵ “Recorts de la darrera carlinada” de Marià Vayreda (1898), pàg. 94 i 95.

⁶⁶ “Recorts de la darrera carlinada” de Marià Vayreda (1898), pàg. 95 i 96.

⁶⁷ Tomàs Segarra.

⁶⁸ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1875”, pàg. 56.

⁶⁹ L'estació de tren.

⁷⁰ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1875”, pàg. 56.

*de la escuadra carlistas tomaron la dirección de Castellar de Nuch y entraren en Francia por cerca de Camprodon (Ripollès)...*⁷¹.

A la reunió de la Comissió provincial de la Diputació, del 14 d'octubre de 1873, es declara útil per al servei militar, Agustí Nolla, número 4 de Mont-roig. Són declarats exempts: Francesc Vidiella i Josep Boronat, números 5 i 10. Pere Bigorra, número 14, se'l considera soldat, doncs, al·legava ser fill de vídua però té un germà que s'acaba de casar el 3 d'octubre.⁷²

Ara trobem un pròfug de Mont-roig. *“El miércoles (15 d'octubre) fue preso en Montroig y trasladado a Tarragona un sugeto de aquella villa que militaba en las filas carlistas y se fugó de la quinta del año último...”*⁷³. Qui deuria ser?

Continuaven les topades entre unes forces i altres. *“El batallón cazadores de Reus tuvo una acción desgraciada el 20 de este mes (d'octubre) en las inmediaciones de Prades (Baix Camp). El batallón había salido por la mañana de aquel pueblo en persecución de una partida carlista de unos 300 hombres que estaba a la vista. El batallón fue corriendo tras de los dispersos hasta llegar a una hondonada llamada La Batllera. Al encontrarse en este sitio aparecieron coronadas de carlistas las crestas de las montañas, y Tristany con 2.500 hombres se lanzó sobre los soldados. Defendieronse estos heroicamente a la bayoneta, recobraron un cañón de montaña que los carlistas les habían tomado al primer ímpetu y que después enclavaron, y solo se retiraron cuando vieron agotadas sus municiones. Las tropas tuvieron 150 prisioneros, 18 o 20 muertos y otros tantos heridos; los muertos carlistas se elevaron a 80 a lo que se dijo y a 150 sus heridos. El jefe del batallón cazadores de Barcelona Sr. Maturana⁷⁴ murió en este hecho de armas. El cabecilla Cercós fue herido en la misma acción...”*⁷⁵. Aquella derrota de l'ocupació de Valls es va capgirar, unes dues setmanes després, amb aquesta batalla de Prades. Foren les partides carlines d'Isidre Pàmies, dit “Cercós”, i Josep Agramunt, dit “Capellà de Flix”, amb l'ajut de Tristany. Era un terreny agrest i desfavorable per a l'exèrcit tradicional. Fou una desfeta. En endavant, el “Capellà de Flix” es vestiria amb l'uniforme i les creus militars d'aquell coronel governamental, Eduardo Maturana, que havia mort a la batalla. Dos dies després (22 d'octubre), els legitimistes fan una desfilada militar prop de l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà) on hi participen uns 1.400 voluntaris davant del general Rafael Tristany. Hi havia un nombrós públic procedent dels pobles veïns. Aquesta força, a continuació, va marxar cap a les terres lleidatanes i Benavarri (Ribagorça, Osca).

Isidre Pàmies, dit “Cercós”, que ja l'havien ferit a La Selva el 3 de setembre, un mes i mig abans, ara morirà com a conseqüència de les ferides de la batalla de Prades, *“en la casa de un propietario de dicho pueblo llamado Pere de la Florentina...”*⁷⁶. Albert Manent, en el seu llibre⁷⁷, aporta una altra versió: *“Podria ésser que, per més seguretat, l'haguessin traslladat en una cova, anomenada l'Hospital dels carlistes, que es troba tocant el cingle, sota del Mas del Joan Pau i, com assenyala el nom, encara viu ara,*

⁷¹ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1875”, pàg. 56.

⁷² “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 18 d'octubre de 1873.

⁷³ “La Discusión. Diario Democrático” del 8 d'octubre de 1873.

⁷⁴ Eduardo Maturana.

⁷⁵ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1875”, pàg. 56.

⁷⁶ “Diario de Tarragona” del 23 d'octubre de 1873.

⁷⁷ “Cercós, guerriller carlí al Baix Camp” d'Albert Manent (Episodis de la història. Rafael Dalmau, 1979), pàg. 55.

havia servit de refugi d'altres ferits...⁷⁸. Continua Manent: “L’enterrador de la Mussara... previsor, colgà la caixa d’Isidre Pàmies (dit “Cercós”) sota la d’una dona, morta de pocs dies. I quan al cap d’un temps es presentaren uns quants voluntaris liberals per profanar el cadàver, comandats, sembla per un tal Clivillers⁷⁹, van remoure la terra fresca i llançaren flastomies en trobar-hi la... iaia Boronada... Folls de venjança, els liberals posaren drete la caixa de la vella Boronada i van fer un simulacre d’afusellament, amb foc real...”.

A la reunió de la Comissió provincial de la Diputació del 21 d’octubre de 1873, es decideix que ingressin, pendents d’observació pel servei militar, Joan Pujol número 23 de Mont-roig, Lluís Riba Figueras, número 13, queda pendent, Jaume Oller Gatell i Ramon Martí Bertran justifiquen que han ingressat en el dipòsit d’Ultramar de Barcelona⁸⁰. Aquests dos darrers serien enviats, probablement, a Cuba.

Per aquestes dates, “Don Alfonso” destitueix Francesc Savalls. La cosa venia de lluny, des de l’entrada del “infante” a Catalunya (31 de desembre de 1872). Es va agreujar amb aquell episodi d’afusellaments de Berga (27 de març de 1873). Segons contenen les cròniques, Francesc Savalls era indisciplinat de mena, acostumat a fer el que decidia. Es sentia més guerriller que oficial d’un exèrcit. Era l’oposat a “Don Alfonso” que posava per damunt de tot l’ordenança militar. Mentre que Joan Castells, dit “el Gravat d’Àger”, era un guerriller amb humilitat, Francesc Savalls ho era amb supèrbia⁸¹.

Aleshores, “Don Alfonso” envia Francesc Savalls al nord a entrevistar-se amb el seu germà Carles VII. “Don Juan”, el pare d’aquests i “Don Alfonso”, l’1 d’octubre de 1873, visita aquest últim a Montesquiú (Osona) i li comenta que Savalls torna rehabilitat. Aleshores, “Don Alfonso” decideix anar a veure el seu germà. Lliura el comandament de Catalunya a Rafael Tristany i s’encamina al nord acompanyat del seu pare, escoltat pel batalló de “zuavos”. Passen per Castellar de n’Hug (Bergadà) i creuen la frontera francesa cap a Perpinyà. D’allí aniran a Bordeus i Biarritz (País Basc francès). Quan entren van a Estella (Lizarra, Navarra) i tenen el goig de viure la batalla de Montejurra (7, 8 i 9 de novembre de 1873). Carles VII no volia prescindir de Francesc Savalls però no volia enemistar-se amb el seu germà, per la qual cosa troba una fórmula de compromís: Francesc Savalls continuarà a Catalunya i “Don Alfonso” passarà a comandar l’exèrcit del centre d’Espanya. El comandament de Catalunya quedava aleshores en mans de Rafael Tristany. Aquest també tindrà problemes amb l’esperit lliure de l’indisciplinat Francesc Savalls.

“Desde la noche del 25 (d’octubre) a la mañana del 28 cuatrocientos voluntarios se sostuvieron en Mora de Ebro (Ribera d’Ebre) contra 2.500 facciosos de las partidas de Vallés y Segarra. Los carlistas arrojaron al río los muertos y se llevaron sus heridos, incendiando las Casas Consistoriales y algunos edificios de propiedad particular...”⁸².

---

⁷⁸ Ramon Amigó en el seu llibre “Els topònims del terme municipal i del poble de la Mussara” (Tarragona, 1963), pàg. 39, esmenta que al Cingle dels Racons hi ha dues balmes, tancades amb parets de pedra seca, amb el nom de Cercós.

⁷⁹ J. Clivillé.

⁸⁰ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 25 d’octubre de 1873.

⁸¹ De la “Historia del Tradicionalismo español” (volum XXV) de Melchor Ferrer (1958), pàg. 108.

⁸² “Almanaque del Diario de Barcelona del 1875”, pàg. 57.

A la reunió de la Comissió provincial de la Diputació, del 4 de novembre de 1873, es declara l'expedient de Martí Borràs Pujol, número 6 de Mont-roig de la quinta del 1872, pendent del resultat de la seva revisió a l'hospital.⁸³

*“De las siete a las doce de la noche del 5 de noviembre estuvieron los carlistas en Torredembarra (Tarragonès), en donde cobraron la contribución, destrozaron el telégrafo y dejaron un oficio para la empresa del camino de hierro por el que avisaban que fusilarían a cuantos empleados continuasen prestando servicio...”*⁸⁴.

A la reunió de la Comissió provincial de la Diputació del 7 de novembre de 1873, es declara inútil per al servei militar Ferran Gassó, número 16 de Mont-roig.⁸⁵

*“Hemos sabido que el alcalde de Colldejou no fue muerto por los carlistas. Estos se lo llevaron preso a pesar de las heridas, sin que se sepa a estas horas su paradero. Los voluntarios de Montroig, Vilanova de Escornalbou y Riudecañas practicaron una salida con objeto de rescatarlo, pero no pudieron conseguirlo por haber evadido la persecución la partida...”*⁸⁶.

*“Los cabecillas Baró⁸⁷ y Pino⁸⁸ con unos 200 hombres estaban en la mañana de ayer (17 de noviembre) en Espluga de Francolí (Conca de Barberà). Al llegar a esta población el tren-correo para Lérida, fue detenido y registrada toda la correspondencia, apoderándose de la oficial y previniendo al conductor se abstudiese en lo sucesivo de llevar periódicos liberales ni el Boletín Oficial bajo la amenaza de ser fusilado en el caso de incumplimiento...”*⁸⁹. *“El Cura de Flix estuvo el 17 en Perelló (Baix d'Ebre), desde donde llegó a Torre de Fontaubella (Priorat), dirigiéndose en seguida a Guiamets (Priorat), cobrando en todos estos pueblos la contribución...”*⁹⁰.

El reusenc “La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal”, del 18 de novembre, publica una informació d'un altre capellà que també s'afegí a les partides carlines. *“Una carta del Bajo Aragón da algunas curiosas noticias sobre uno de los cabecillas carlistas de que hemos hablado estos días, el cual ha trocado el tranquilo y suave ministerio del sacerdocio por el trabuco del guerrillero; nos referimos a don Antonio Díez, cura que fue de la Todolella (Ports de Morella, Castelló), y natural de Flix⁹¹, que siendo estudiante cuando principió la guerra civil de los siete años, tomó parte en ella. Llegó sin duda a capitán, y fue uno de los que hicieron la defensa del fuerte de Castellote (Maestrat, Castelló), que tantas víctimas costó a Espartero para tomarlo. Lleva una gran cuchillada en la cara, cuchillada que recibió en una acción de guerra. Tiene ahora unos sesenta años...”*. Com anem veient, aquest territori que anava de la dreta de l'Ebre cap als Ports i fins al Maestrat era un espai d'interrelació. Igual que ara tenim aquest “Cura de la Todolella”, anteriorment hem vist d'altres caps d'aquelles terres, per no esmentar el tortosí Ramon Cabrera, dit “El Tigre del Maestrat”, de les dues primeres guerres carlines.

⁸³ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 9 de novembre de 1873.

⁸⁴ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1875”, pàg. 57.

⁸⁵ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” de l'11 de novembre de 1873.

⁸⁶ “La Imprenta: diario de avisos, noticias y decretos” del 19 de novembre de 1873.

⁸⁷ Joan Baró.

⁸⁸ Maximiliano del Pino.

⁸⁹ “La Redención del Pueblo. Periódico Republicano Federal” del 18 de novembre de 1873.

⁹⁰ “La Iberia. Diario Liberal” del 21 de novembre de 1873.

⁹¹ Recordarem que ja tenim a Josep Agramunt, dit “Capellà de Flix”.

Les partides tarragonines van fer un descans durant unes setmanes. Sols quedava actuant la partida de Rafael Tristany. Mentre, Josep Agramunt, dit “Capellà de Flix”, continuava la ronda passant pels pobles per cobrar la contribució: el 21 de novembre a Cornudella (Priorat), el 23 a les Borges del Camp (Baix Camp) i després a l’Aleixar, Vilaplana i Botarell (Baix Camp). Aquell mateix dia 21 passa per Capafonts (Baix Camp) i aprofita per amenaçar de mort els responsables d’haver celebrat un matrimoni civil si no l’anul·laven i el repetien segons les normes de la “Església Catòlica, Apostòlica i Romana”. Aquest Josep Agramunt, dit “Capellà de Flix”, continuava amb aquella tradició carlina del capellà trabucaire de les guerres passades. Eren els que duïen la creu en una mà i una arma a l’altra. El seu referent més proper seria aquell Benet Tristany, dit “Mossèn Benet”, de la passada guerra. Tampoc li tremolava la mà quan havia d’ordenar afusellaments a dojo. Fou un dels més importants caps de partida de les comarques tarragonines. Era un especialista en la guerra de guerrilles. Tot d’una atacava i ràpidament marxava d’aquell indret.

Al desembre, els carlins van imposar, entre d’altres, que les cartes portessin segells de Carles VII; altrament, quan interceptaven el correu, les destruïen. També en algunes carreteres hi havia controls que cobraven als traginers un ral per cada paquet i dos per cavalleria. *“Al principio y hasta que se confeccionó el primer sello de correos (juliol de 1873), quedó establecido que, para la correspondencia internacional, se emplearan los sellos de Francia; en cuanto a la nacional, se daría curso a las cartas si llevaran estampados un timbre o marca del ejército o alguna entidad civil oficial. El belga M. J. B. Moens y sus copistas nos dan cuenta de una marca impresa sobre los sellos franceses usados en la correspondencia internacional. Se trataba de una estrella de cinco puntas con una flor de lis en su interior, marca que luego utilizaron los funcionarios de correos carlistas como matasellos...”*⁹².

El 2 de desembre del 1873 s’estrena amb gran èxit al Teatre Romea de Barcelona l’obra “La Verge de la Roca” del mont-roigenc Pere Antoni Torres Jordi. Com havíem vist anteriorment, el capítol 11 d’aquesta sèrie, es desenvolupa a Mont-roig el 1833, a l’ini de la Primera Guerra Carlina.

Per aquesta època, finals de 1873 o inicis de 1874, sabem que aquell mont-roigenc que vivia des del 1837 a l’Uruguai, Francesc Vidiella Martí, fa un viatge a Europa i a Catalunya. Visita Mont-roig⁹³. Deuria trobar el nostre poble fortificat i amb una guarnició que rebia, de tant en tant l’escomesa de les partides carlines. Aleshores era una persona rellevant i amb una bona posició econòmica. Volia iniciar la producció de vi (fins llavors no n’hi havia) a l’Uruguai. Això el va dur a viatjar per arreu on pogués obtenir informació i es va endur gran quantitat de sarments per provar si podien arrelar-se allà. Ell mateix reconeix que la seva passió pel vi ve del *“recuerdo de su infancia, del paisaje natal, de los padres y abuelos inclinados sobre los pámpanos y los racimos de las vides...”*⁹⁴.

Un edicte del 5 de desembre de 1873 fa esment d’un robatori a la línia del tren. *“Se cita al autor o autores del robo perpetrado el día trece de octubre último en la línea férrea*

---

⁹² “Historia del Tradicionalismo español” (volum XXV) de Melchor Ferrer (1958), pàg. 36.

⁹³ Vegeu el text “Francesc Vidiella Martí, un mont-roigenc important vinater a l’Uruguai” del llibre “Mont-roig: esberles d’un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 189.

⁹⁴ Del llibre “La Familia Vidiella. Cien años de la vitivinicultura”.

*de Almansa a Valencia y Tarragona en el kilómetro doscientos cuarenta y siete término de Montroig, de ochenta platos circulares de hierro fundido de los que se emplean en la vía... de peso cada uno sobre veinte y siete kilogramos... y dos postes telegráficos, todo lo que se hallaba depositado junto, a la casita que existe en dicho punto...*⁹⁵.

A la reunió de la Comissió provincial de la Diputació, del 5 de desembre de 1873, es declara útil per al servei militar Pere Martí Sabaté, número 20 de Mont-roig.⁹⁶ A la reunió del 9 de desembre de 1873, es declara inútil Joan Pujol de Mont-roig.⁹⁷

El 9 de desembre, la partida de Savalls intenta apoderar-se d'Olot. No ho aconsegueix. També a inicis de desembre, algunes partides tarragonines passen al Maestrat per reorganitzar-se i planificar noves accions. Cap al 20 de desembre, les partides carlines van donar permís als seus components per anar a passar el Nadal a casa.

A la reunió de la Comissió provincial de la Diputació, del 23 de desembre de 1873, es declara que, procedent de l'hospital militar, Martí Borràs Pujol, número 5 del 1872, de Mont-roig, és útil *“al cual se le perdona la nota de prófugo en razón a las observaciones que su defensa a espuesto...”*⁹⁸. Un altre que era proper al carlisme o que rebutjava anar a la guerra.

*“En Aleixar oyó misa el domingo último (21 de desembre) una numerosa partida carlista; después cobró la contribución...”*⁹⁹. Com anem veient les misses no hi faltaven mai.

Tenim una carta d'Antonio Ferratges Mesa¹⁰⁰, del 26 de desembre, des de Roma: *“Se ha leído la carta del Sr. Ferratges...refiriéndose a otra que escribió desde Marsella, y manifestando que haciéndose cargo de la triste situación en que han puesto a la Compañía los carlistas, no ha de quejarse si se le remite menor cantidad que en el año pasado por honorarios...”*¹⁰¹.

El 29 de desembre de 1873, la partida de Josep Moore¹⁰² ataca Alforja (Baix Camp). A la fi de 1873, les forces carlines catalanes dominaven bàsicament tot el territori. Solament les ciutats continuaven en mans del govern. A finals de desembre de 1873 deuria caure Gandesa en mans dels carlins. *“Sí bien es cierta la noticia de la entrada en Gandesa del cabecilla Vallés al frente de una numerosa partida, no ha realizado aquel gefe su intento de atacar de nuevo a Mora de Ebro...”*¹⁰³.

---

⁹⁵ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 12 de desembre de 1873.

⁹⁶ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 16 de desembre de 1873.

⁹⁷ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 17 de desembre de 1873.

⁹⁸ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 31 de desembre de 1873.

⁹⁹ “Diario de Tarragona” del 24 de desembre de 1873.

¹⁰⁰ Vegeu el text “El marquès de Mont-roig: a la recerca d'una ombra” del llibre “Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 55.

¹⁰¹ Acta de la companyia “Caminos de hierro de Barcelona a Gerona” del 7 de gener de 1874.

¹⁰² Josep Moore Arenas, dit “lo Mora”, havia nascut el 1842 a Barcelona. Va servir a la reial marina anglesa. El 1873 ja era capità d'una columna carlina. El 1874 mariscal i comandant general de la província de Tarragona. Se'l coneixia popularment com “lo Mora”.

¹⁰³ “Diario de Tarragona” de l'1 de gener de 1874.

Hi ha una anècdota interessant del Mont-roig d'aquest període¹⁰⁴. “Diuen que era un home que tenia pertorbades les facultats mentals que durant la darrera guerra carlina va provocar un fet d’armes que resultà una tragèdia. Aquest, conegut com el Borrullet¹⁰⁵, malgrat la seva demència, tenia una escopeta i pujava alguna vegada fins al Colomer, en un indret que en deien el corral del Vinagre (estava en el camí que va per les Creus fins al Ranclaver), i de dins estant engegava trets enlaire, cosa que provocava les lògiques alarmes a la població que es creia atacada per alguna de les forces que guerrejaven. A cada tret deia: Aquest és per l’alcalde, aquest és pel cap del liberals, aquest és per Don Joan del Pino (era un veí de Duesaigües¹⁰⁶ capità de les forces que defensaven Mont-roig).. Això és repetia un dia i un altre. Per més que el tenien vigilat, ell molts dies s’escapava. Tenia l’escopeta amagada fora el poble. En aquell temps el poble restava tancat pels seus quatre portals¹⁰⁷. Cansats de les seves impertinències, un dia els soldats liberals que defensaven la vila es van proposar escarmentar-lo i van pujar fins el corral esmentat amb la intenció de foguejar-lo de lluny estant i fer-li agafar por perquè no hi tornés mai més. Aquell dia van tenir la mala sort de que pel camí del Prat¹⁰⁸ a Colldejou passava una columna de soldats carlins que anaven camí d’Alforja i s’havien avançat quatre a cavall per comprar uns corders d’un ramat que pasturava pels tombants de la muntanya de l’ermita, llavors van sentir aquells trets. Convençuts que es tractava d’un fet d’armes contra algun dels seus escamots, acudiren al lloc del suposat combat i es trobaren de cara els dos grups enemics, i s’originà una lluita ferotge, un cos a cos sense pietat. Els carlins van atacar per sorpresa amb els seus sabres a aquells soldats liberals. Feren una escabetxina! Un soldat carlí d’un cop de sabre va obrir el cap de dalt a baix a un d’aquells soldats, que era fill d’aquell capità Joan del Pino. El Borrullet, quan s’adonà que anaven maldades, s’escapolí del corral i cuità a refugiar-se a casa seva. Mentre els dos grups es castigaven amb ferotgia. Els soldats liberals van tornar al poble sense entendre que havia passat. Diuen que aquell pobre pare, aquell capità, va plorar tota la vida per aquell dia desgraciat que se li va ocórrer anar a escarmentar al Borrullet”.

D’aquesta època deu ser el conegut com “sender dels carlins” que va vorejant la muntanya de l’ermita de la Mare de Déu de la Roca, cap a Vilanova d’Escornalbou. També el conegut com “camí dels carlins”, que va de Mont-roig a l’Arbocet.

Ara tenim la crisi del 3 de gener de 1874. Enmig de les eternes discussions parlamentàries arriba la notícia a les Corts que s’acostaven tropes comandades pel general Manuel Pavía. Ràpidament el ministre de la Guerra va començar a llegir un

¹⁰⁴ Està resumida en el llibre “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp” de Ferran Jové i Hortonedà (Ajuntament de Mont-roig del Camp, 1999), pàg. 168. Farà uns anys, el meu parent Vicenç Toda Gassó, de cal Madró, me la va explicar. Empraré les dues descripcions. L’àvia del Vicenç, Maria Tost Puñet era germana de la meua àvia Teresa (de cal Petroli, casada amb Miquel Martí Aragonès, de “cal Panadero”).

¹⁰⁵ Deuria ser de cal Borrull.

¹⁰⁶ Ferran Jové diu que era de Riudecanyes.

¹⁰⁷ Com dèiem anteriorment, els quatre portals eren: el “Portal d’Avall o de l’Església” (ara a l’inici de l’actual carrer Major) que comunicava amb el començament de l’eixample i els camins de Reus i Pratdip, el “Portal de la Canal” (al final de l’actual carrer de l’Hospital) que duia al camí de Vilanova d’Escornalbou, el “Portal d’Amunt” (on ara s’eixampla el carrer d’Amunt, a continuació de cal Patol, ara núm. 25 i enderrocat el 1807), que era la sortida cap al camí de la Mare de Déu de la Roca i cap al camí vell de Colldejou i Falset, i el “Portal de la Beneita” (que es trobava, segons Baptista Nogués, entre els números 37 i 39 de l’actual carrer del Bisbe Macià) i que també retroba el camí de la Mare de Déu de la Roca) i que també porta cap a Colldejou.

¹⁰⁸ Pratdip.

decret on es destituïa el general Pavía, però en aquell mateix moment “*por la puerta de la izquierda del salón de sesiones entraron el coronel de la Guardia civil Sr. Iglesias, el comandante de artillería Sr. Mesa y algunos guardias civiles. Los citados jefes escitaron a los diputados a que abandonaran el salón y el edificio y parece que a causa de haber arengado algunos intransigentes a los guardias para que no obedeciesen a sus jefes, el coronel Iglesias mandó que se dispararan cuatro o cinco tiros al aire en el pasillo que hay entre el salón de sesiones y el de conferencias, con lo cual se aceleró la salida de los diputados del Congreso...*”¹⁰⁹. Era una “asonada”¹¹⁰. Un cop d’estat. Manuel Pavía va enviar a les autoritats civils i militars de tot Espanya el telegrama: “*En nombre, pues, de la salvación del ejército y de la patria, he ocupado el Congreso, convocando a los representantes de todos los partidos, excepto los cantonales y carlistas, para que formen gobierno nacional...*”¹¹¹. Els republicans federals es van excloure d’aquesta martingala.

En les discussions posteriors, Antonio Cánovas del Castillo, cap dels moderats (dits “alfonsinos”) a Les Corts, va exigir per formar un govern de concentració que la nova estructura de l’estat no podia ser una República. Volia la Restauració borbònica. Finalment es va formar un govern conservador presidit pel general Francisco Serrano¹¹², amb Práxedes Mateo Sagasta de ministre d’Estat i aquell almirall Juan Bautista Topete de Marina, entre d’altres. El 8 de gener de 1874 es van dissoldre Les Corts. És l’inici d’un govern autoritari. “*La pública opinión, sirviéndose del brazo providencial del Ejército, ha disuelto las últimas Cortes Constituyentes...*”¹¹³.

---

¹⁰⁹ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1875”, pàg. 23.

¹¹⁰ Segons R.A.E.: “*Reunión* tumultuaria y violenta para conseguir algún fin, por lo común político”.

¹¹¹ “Almanaque del Diario de Barcelona del 1875”, pàg. 25.

¹¹² Era “Presidente del Poder ejecutivo de la República”.

¹¹³ “Gaceta de Madrid” del 9 de gener de 1874. Era el “Boletín Oficial del Estado” (B.O.E.) de l’època.